

ئۇيغۇر كومپيۇتېر يېزىقى (UKY) ھەققىدە

ئۇيغۇر كومپيۇتېر يېزىقى (يەنى ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى) كومپيۇتېر ساھەسىدە ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ساھەلەردە كونا يېزىققا يانداش قىلىپ ئىشلىتىلىدىغان لاتىن ھەرپلىرىدىن تۈزۈلگەن يېزىق بولۇپ، 2001- يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئىبراھىم مۇتسېھى، مېرسۇلتان ئوسمان، مۇھەببەت قاسىم، ئىمىن تۇرسۇن، ئابلىز ياقۇپ، خەمىت زاكىر، ئارسلان ئابدۇللا، ھوشۇر ئىسلام، تۈرگۈن ئىبراھىم . . قاتارلىق ئالىم، تىلشۇناس، دوكتور ۋە پروفېسسورلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن 5 قېتىملىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئارقىلىق 2000- يىلىغىچە ئىشلىتىلگەن 15 خىلدىن ئارتۇق ئوخشاش بولمىغان لاھىيىنى ئەستائىدىل مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق 2001- يىلى 3- ئىيۇل كۈنى بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن لاھىيە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى تەرىپىدىن ئاپتونۇم رايۇنلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋە تىل-يېزىق كومىتېتىگە يوللانغان. ئاپتونۇم رايۇنلۇق خەلق ھۆكۈمىتى سابىق رەئىس ئابلەت ئابدۇرشىتنىڭ تەشكىللىشى بىلەن شۇ يىلى باھاردا «ئۇيغۇر ئىسىم - فامىلىسى ۋە UKY توغرىسىدا مەخسۇس پىكىر ئاڭلاش يىغىنى» چاقىرىپ، دەسلەپكى قەدەمدە ئۇيغۇر ئىسىم - فامىلىلىرىنى قېلىپلاشتۇرۇش، شۇنداقلا UKY نىڭ ئاممىۋىي ئاساسىنى پۇختىلاش، ئۇندىن كېيىن شارائىت پىششىق يېتىلگەندە قايتا مۇزاكىرە قىلىش قارارىغا كەلگەن .

ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلاردا «ئۇيغۇر كومپيۇتېر يېزىقى (يەنى ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى) نى ئىشلىتىش يېزىق ئۆزگەرتىش ئىسلاھاتى قىلىش بولماستىن بەلكى كونا يېزىققا قوشۇمچە قىلىپ ئىشلىتىلدۇ. . . » دەپ ئېنىق كۆرسىتىلگەن ھەم تەكىتلەنگەن.

UKY نىڭ بىرلىككە كېلىشى موشۇ بەتتە ساقىت قىلىنغان نۇرغۇن مۇتخەسس ۋە تورداشلارنىڭ ئىلمىي مۇنازىرىلەر ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن ئورتاق نەتىجە بولۇپ، ئۇ مەلۇم بىر شەخس ياكى تور بېكىتىنىڭ ئىجادىيىتى ئەمەس. UKY ئېلىپبەسى نوۋەتتە نۇرغۇن تور بېكەتلىرى، كۈندىلىك ئالاقە ۋە ئىلمىي تەتقىقات ھەم باشقا ساھەتسىدە كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىلمەكتە. UKY ئېلىپبەسى جەدۋىلى تۆۋەندىكىچە:

بىرلىككە كەلگەن ئۇيغۇر كومپيۇتېر يېزىقى ئېلىپبەسى															
Aa	Bb	Ch	Dd	Ee	Éé	Ff	Gg	Gh	Hh	Ii	Jj	Kk	Ll	Mm	Nn
ئا	ب	چ	د	ئە	ئې	ف	گ	غ	ھ	ئى	ج	ك	ل	م	ن
ng	Oo	Öö	Pp	Qq	Rr	Ss	Sh	Tt	Uu	Üü	Ww	Xx	Yy	Zz	Jj
							ش	ت	ئۇ	ئۈ	خ	ي	ز		[zh]
							ئۇ	ئۈ	خ	ي	ز				

(تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن موشۇ رەسىمنى ئىشلىتىڭ)

ئەسكەرتىش: 1. ئەگەر "Öö, Üü, Éé" لارنى كىرگۈزۈشكە ئىمكان بولمىغاندا، UKY بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن ماس ھالدا "Oo, Uu, Ee" لارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

2. جەدۋەلدىكى [zh] بولسا «ژ» (ژۇرنال) ھەرپىنىڭ ئوقۇلۇشىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن تولۇقلىما سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. مەسلەن: Jurnal [zhurnal]

UKY مۇھاكىمە يىغىنلىرى

ۋاقىتلىرى: 2000- يىلى 24- نويابىر (1- نۆۋەتلىك)

2000- يىلى 1- دېكابىر (2- نۆۋەتلىك)

2000- يىلى 14- دېكابىر (3- نۆۋەتلىك)

2001- يىلى 9- ئىيۇن (4- نۆۋەتلىك)

2001- يىلى 3- ئىيۇل (5- نۆۋەتلىك)

ئورنى: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى كۈتۈپخانىسى 2-قەۋەت يىغىن زالى

تەشەككۈرلەر

UKY نىڭ بىرلىككە كېلىشىنى تۆۋەندىكى ئورۇن ۋە شەخسلەرنىڭ يىغىنغا قاتنىشىشى ياكى پىكىر بېرىش ئارقىلىق قىلغان ياردىمىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ:

ئابلەت ئابدۇرشىت (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى سابىق رەئىسى): ھۆكۈمەت نامىدىن UKY توغرىسىدا مەخسۇس پىكىر ئاڭلاش يىغىنى ئويۇشتۇرغانلىقىغا رەھمەت.

تۇرسۇن ئەرشىدىن (ش. ئۇ. ئا. ر خەلق قۇرۇلتىيى): UKY نى بىرلىككە كەلتۈرۈشكە تەنقىدىي پىكىرلەرنى بېرىپ، چۈشەنچىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا ياردەم قىلغانلىقىغا رەھمەت.

مىرسۇلتان ئوسمان (تىلشۇناسلىق ئالىمى): 2001-يىلى 20-ئىيۇل بەزى ھەرپلەرنى بېكىتىشتە ۋە UKY ئىملاسى توغرىسىدا مەخسۇس زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەرگىنىگە ئالاھىدە رەھمەت.

ھوشۇر ئىسلام، ۋارىس ئا. جانباز (شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى): ھەر قېتىملىق UKY ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنغا دەسلەپكى لايىھە تەكلىپى تۈزۈپ تەشكىللەش ۋە تەشۋىقات خىزمىتى ئىشلىگىنىگە رەھمەت.

ئابدۇرېھىم، مۇھەممەد ئەردەم: UKY نى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە ئۇنى تور بېكەتلىرىدە ئىشلىتىش ئارقىلىق توغرا تەشۋىق قىلىش يولىدا 4 يىلدىن بۇيان تەۋرەنمەي ئىزدىنىپ تورداشلارنىڭ سوئاللىرىغا ئەستائىدىل جاۋاب بېرىپ كۆرسەتكەن ئەجرىگە كۆپ رەھمەت.

ئىبراھىم مۇتېھى، مۇھەببەت قاسىم، مىرسۇلتان ئوسمان، تىلشۇناسلار

	<p>ئىمىن تۇرسۇن، ئابلىز ياقۇپ، خەمىت زاكىر، رازاق مەتنىياز، تاھىر ئابدۇۋەلى، ئەنۋەر ئەخمەت، جامىلە ساتتار، ئارىسلان ئابدۇللا قاتارلىق ئالىم، دوكتور، پروفېسسور ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ قىممەتلىك پىكىرلىرىگە رەھمەت</p>
<p>كومپيۇتېر مۇتەخەسسسىلىرى</p>	<p>ھۇشۇر ئىسلام، تۈرگۈن ئىبراھىم، مىرشات لېتىپ، ئالىم ئەھەد، ياسىن ئىمىن، ۋارس ئابدۇكېرىم جانباز، پەرھات مۇھەممەد، مىجىت ئابلىمىت، ئەركىن ئىمىر قاتارلىق پروفېسسور، دوئىسنت ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ قىممەتلىك پىكىرلىرىگە رەھمەت.</p>
<p>شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى رەھبەرلىرى</p>	<p>تاشپولات تىيىپ (دوكتور)، ئارىسلان ئابدۇللا (دوئىسنت)، تۈرگۈن ئىبراھىم (دوئىسنت) يىغىنىنى قوللىغانلىقىغا ۋە تەشكىللەش جەھەتتە قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەرگەنلىكىگە رەھمەت.</p>
<p>شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇتقۇچىلىرى</p>	<p>مىجىت خۇدا بەردى (پروفېسسور)، ياسىن غۇپۇر، مەمتىمىن غېنى (دوكتور)، رازاق مەتنىياز (پروفېسسور)، ئابدۇكېرىم راخمان (پروفېسسور)، قەيسەر قادىر، ئايغىز قادىر، راخمانجانلارنىڭ قىممەتلىك پىكىرلىرىگە رەھمەت.</p>
<p>شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى كۈتۈپخانىسى، 863 تەتقىقات گورۇپپىسى</p>	<p>ئابدۇرۇسۇل كىچىكاخۇن، ھوشۇر ئىسلام، ياسىنجان مەمەت، مۇتەللىپ مامۇتلارنىڭ ماتېرىيال، يىغىن ئورنى تەمىنلىگەنلىكىگە ۋە قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەرگەنلىكىگە رەھمەت.</p>
<p>جەمئىيەت ئەربابلىرى</p>	<p>نىجات، نەجمىدىن، مۇھەممەد ئەردەملەرنىڭ لاتىن يېزىقىنىڭ جەمئىيەتتە قوللىنىلىشى ۋە باشقا جەھەتلەردە قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەرگەنلىكىگە رەھمەت.</p>
<p>توردا پىكىر بەرگەنلەر</p>	<p>ئابدۇرېھىم، نىياز، «بوران»، ئالىمجان، ئالىجان، «پالۋان»، «قىزىقچى»، تۇرسۇن، دىلمۇرات، ئابدۇشكۈر، «تېلىشۇناس»، «ئادىل»، مۇختار . . . قاتارلىقلارنىڭ تور ئارقىلىق يىغىندىكىلەرگە قىممەتلىك پىكىرلەرنى ئايمىغانلىقىغا رەھمەت. (تەپسىلى پىكىرلەرنى بۇ يەردىن كۆرۈڭ.)</p>
<p>مەتبۇئات ۋە تەشۋىقات ئورۇنلىرى</p>	<p>شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، ئۈرۈمچى كېچىلىك گېزىتى (مۇخبىر: نىياز)، شىنجاڭ گېزىتى، شىنجاڭ ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى گېزىتى، مەرھۇم «ماكانىم» تور بېكىتى، مىسران تور بېكىتى، ئويغان تور بېكىتى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ UKY نى توغرا تەشۋىق قىلغىنىغا رەھمەت.</p>

باشقىلار	<p>UKY نى بىرلىككە كەلتۈرۈش يولىدا ئىلمىي يۇسۇندا سەلبىي پىكىرلەرنى بېرىپ، مەقسەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا ياردەم قىلغان ھەم مۇنازىرە مەزمۇنىنى بېيىتقان كىشىلەرگە رەھمەت. UKY نى ئىشلىتىپ تور بېكىتى ياساپ توغرا تەشۋىقات ئېلىپ بارغان، ۋە UKY غا ئائىت يۇمشاق دېتاللارنى ياسىغانلارغىمۇ رەھمەت.</p>
----------	---

UKY ئىملا قائىدىسى

ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى يەنى ئۇيغۇر كومپيۇتېر يېزىقى (UKY) بىلەن خەت يازغاندا تۆۋەندىكى قائىدىلەر بويىچە يېزىش كېرەك.

1. جۈملىنىڭ بىرىنچى سۆزىنىڭ باش ھەرپى چوڭ ھەرپ بىلەن يېزىلىدۇ.

2. ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئىسىملىرى، دۆلەت ناملىرى، مىللەتلەرنىڭ ناملىرى ۋە يەر-جاي ئىسىملىرىنىڭ باش ھەرپى چوڭ يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: Mehmun Qesqeri, Uyghur, Amérika, Ürümchi

3. خاس ئىسىملارنىڭ باش ھەرپى چوڭ ھەرپ بىلەن يېزىلىدۇ. چەتتىن كىرگەن خاس ئىسىملار ئۇيغۇر تىلىغا بوي سۇندۇرۇپ يېزىلىدۇ، ئەسلى شۇ تىلدا يېزىلىشىنى تىرىق ئىچىگە ئېلىپ قويسمۇ بولىدۇ.

مەسىلەن: Qesqer, Yüsüp Xas Hajip, Niyu York (New York), Bèyjing (Beijing), Arman

4. قىسقارتىلغان ئىسىملار چوڭ ھەرپ بىلەن يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: AQSh, BDT, UKY

5. خەلقئارا بىرلىكلەر، قىسقارتىلما سۆزلەر ۋە تاۋار ناملىرى ئۆز پېتى يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: MTV, VCD, DVD, m, cm, volt, Microsoft

6. قىسقارتىلغان سۆزلۈكلەرنىڭ ئىچىدە قوشما ھەرپ بولسا شۇ ھەرپنىڭ بىرىنچى ھەرپى چوڭ يېزىلىپ ئىككىنچى ھەرپى كىچىك يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: A.Q.Sh (ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرى)، B.D.T (بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى)، Sh.U.A.R. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى

7. مەمۇرىي ئورۇنلارنىڭ ناملىرىنىڭ باش ھەرپى چوڭ ھەرپ بىلەن يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: Shinjang Uyghur Aptonom Rayoni

8. يۇقۇرىكىلەردىن باشقا ئەھۋاللاردا ھەرپلەر بىردەك كىچىك يېزىلىدۇ.

9. مەلۇم سۆزدە بىر بوغۇم ئۇزۇك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشسا شۇ بوغۇمنىڭ ئارقىدىن كەلگەن يەنە بىر بوغۇم سوزۇق تاۋۇش بىلەن باشلانسا، بۇ ئىككى بوغۇم ئاپوستروف (') بىلەن ئايرىپ يېزىلىدۇ.

مەسىلەن: sen'et, chet'el, qet'iy, jem'iyet

10. مەلۇم سۆزدە بىر بوغۇم سوزۇق تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشسا شۇ بوغۇمنىڭ ئارقىدىن كەلگەن يەنە بىر بوغۇم سوزۇق تاۋۇش بىلەن باشلانسا، بۇ ئىككى بوغۇم ئاپوستروف بىلەن ئايرىپ يېزىلمايدۇ. چۈنكى، ئۇيغۇر گرامماتىكىسى بويىچە يەنى ئۇيغۇر تىلىدا ھەر بىر بوغۇمدا بىر سوزۇق تاۋۇش بولىدۇ، ئىككى سوزۇق تاۋۇشنىڭ ئارقىمۇ-ئارقا كېلىشىنىڭ ئۆزىلا بوغۇم ئايرىشنىڭ بىشارىتىدۇر.

مەسىلەن: maarip, muellim, daire, mueyyen, tebiy, paaliyet

11. پەرقلەندۈرۈپ ئوقۇشقا ئاسان بولۇش ئۈچۈن s'h, n'gh, n'g, ng'h ئارقىمۇ ئاپوستروف قوشۇپ قويىلىدۇ.

مەسىلەن: Is'haq, Özbékistan'gha, Hin'gan, Cheklen'gen, Ganggirap, Baslan'ghuch

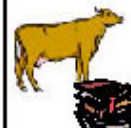

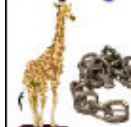

UKY رەسمىلىك ئېلىپبەسى

ئاپتورى: ئابدۇرېھىم (ھەرپلەرنى چەكسىز مىساللارنى كۆرەلەيسىز)

Uyghur Latin Élipbesi

Éé ئىي	Ee ئى	Dd د	Ch ch چ	Bb ب	Aa ئا
					
Jj ئىچ	li ئىلى	Hh ھ	Gh gh غ	Gg گ	Ff ف
					
Oo ئو	Ng ng ئىك	Nn ن	Mm م	Ll ل	Kk ك
					
Sh sh ش	Ss س	Rr ر	Qq ق	Pp پ	Oö ئو
					
Yy يى	Xx خ	Ww ۋ	Uü ئو	Uu ئو	Tt ت
					
<p>Eskertish: 1. Uyghur Kompyuter Yéziqida (UKY) 31 herpler bar bolup, Inglishchidiki c , v herpler UKY da yoq, lékin bu ikki herpler Uyghurchida bashqa tillardin kirgen sözlerge (Vietnam, vitamin, VCD, DVD) we xelq'araliq birliklerge ishliüidu (mesilen: volt, cm), j bolsa ikki xil oqulidu (misal: jip, jormal). UKY da qosht herplerdin löti bar bolup ular: ch, gh, ng we sh. 2. Adette "é, ö, ü" larni imkan bolmighan chaghda mas halda "e, o, u" lar bilen ipadileshke bolidu, lékin resmiiy orunlarda Uyghur tilini mukemmel ipadilesh üchün ularni ishliüishi kérek. Tüzqüchi: abdirevim@yahoo.com</p>					Zz ز
					

© 2003-2004

ئەسكەرتىش: ئەگەر تەشۋىقات قىلىشنى خالىسىڭىز، يۇقۇردىكى تەپسىلاتلارنى ياخشى ئوقۇڭ. «يېزىق ئۆزگەرتىدىكەنمىز...» ، « UKY نى ئىشلىتىش ئۇيغۇر كونا يېزىقىنى ئىسلاھ قىلىش...» دېگەندەك خاتا تەشۋىقات ئېلىپ بارسىڭىز ئاشكارا تەنقىد قىلىنسۇز.

© بۇ ماتېرىياللار دەلىل ئىسپاتلارغا ئاساسەن Oyghan.com دىن ۋارسىن ئابدۇكېرىم جانباز ۋە Misran.com دىن ئابدۇرېھىم تەرىپىدىن تەييارلاندى. پايدىلانسىڭىز باشقىلارنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلىش يۈزىسىدىن «ئۇيغۇر

كومپيۇتېر ئىلىمى جەمئىيىتى www.ukij.org دىن «ياكى يۇقۇردىكى تور بېكەتلىرىنىڭ بىرىدىن ئېلىندى دەپ ئەسكەرتىڭ، رەھمەت.

2004-يىلى 10 - ماي

(بۇ ماتېرىيال [UKY HTML](#) فورمات، [كونا يېزىق HTML](#) فورمات، [PDF](#) فورماتلاردا تارقىتىلدى)